

Öppet brev till general D. A. Volkogonov

från Pierre Broué och Aleksandr Pantsov

Det krävs en förklaring. Det här brevet erbjöds redaktörerna för *Nezavisimaja Gatseta*. Efter att ha gått med på att trycka det, överlämnade redaktörerna det privat till herr Volkogonov. Sedan mottog vi, efter omkring fyra månader, följande svar från den ansvarige redaktören för NG:s politiska avdelning, Jevgenija Aleksandrova: ”Red själva upp era problem med Volkogonov”. Eftersom vi inte anser att de problem som tas upp i vårt brev är speciellt personliga, använder vi oss av den möjlighet som så vänligt erbjudits oss att publicera vårt brev. Speciellt eftersom allt det vi säger i brevet, tyvärr helt återspeglar de metoder som fortfarande används av herr Volkogonov idag. Bevis för det tillhandahålls av hans nyligen publicerade bok *Lenin* som, i likhet med hans tidigare arbeten, inte har mycket gemensamt med en historikers seriösa analys.

* * *

General,

Vi försökte träffa dig i Moskva, men du gick inte med på det. Av den anledningen tillåter vi oss att närma oss dig med detta brev, i vilket vi vill, i samband med din bok om Trotskij, uttrycka vår uppfattning om ditt arbete inom historiografins område. Vi beslutade oss också för att göra det eftersom Pierre Broué, för tre år sedan, erbjöd sig att hjälpa dig att i framtiden undvika de allvarliga misstag du begick i din bok om Stalin, men inte fick något svar. Professor Aleksandr Pantsov fick inte heller något svar från dig på sin kritik. Du bortsåg helt enkelt från hans iakttagelser och upprepade i din bok *Trotskij* samma typiska misstag och faktafel som fanns med i de avsnitt som ägnades åt Trotskij i din biografiska essä ”Triumf och tragedi”.

Vår huvudsakliga oenighet med dig rör grundläggande metodfrågor i historisk analys och den historiska forskningens syfte. Din inställning förefaller oss helt illegitim eftersom det inte är strävan efter att uppenbara den historiska sanningen som ligger till grund för den, utan ohöjd underkastelse inför politiska krav. Resultatet är att många av dina slutsatser fullständigt saknar förmågan att övertyga och argument åtföljs av ett otroligt antal misstag och även förfalskningar.

Historikerns uppgift är att analysera historiska händelser inom ramen för deras samtid. Du går annorlunda till väga och, även om du citerar N. A. Berdjajev på nästan varje sida i din bok, befinner du dig i dina tankar och dina värderingar i dagens Ryssland. Du lånar Berdjajevs kritik av bolsjevismen, men ändå glömmer du att Berdjajev betraktade detta ideologiska och politiska fenomenets uppkomst och utveckling i Ryssland som något oundvikligt och gav en djupgående sociologisk förklaring av dess seger 1917.

Vilken ironi du uppvisar när du skriver om Trotskijns tro på ”världsrevolutionen”! Du har givetvis all rätt att tro att världen under perioden 1917 till 1923 var säker för den möjligheten. Men om du verkligen vill håna de som trodde att den var ganska sannolik, oavsett om de ville det eller fruktade det, måste du inte bara tala om Trotskij utan också om Clemenceau och Churchill, som uppfattade världsrevolutionen som ett verkligt hot mot deras politiska system. Även om Trotskij misstog sig, borde en historiker uppenbarligen ge en objektiv och nykter förklaring av hans ståndpunkt, för att klargöra varför han hade den uppfattningen. Du föredrar helt enkelt att strunta i allvarliga problem.

En historiker som bestämt sig för att skriva en biografi om någon historisk personlighet måste dessutom hålla i minnet att han, när allt kommer omkring, skriver om någon som en gång var levande. Följaktligen bör han vara så etisk som möjligt, speciellt när han behandlar sitt ämnes privatliv, hans relationer med familj och vänner.

Vi blev förvånade av din version av Trotskijns äldsta dotter Zinaidas död i januari 1933 i Berlin. Du

skriver som om det inte fanns någon annan i hela världen förutom denna unga kvinna, som tog sitt liv, och hennes mor och far. Varken Hitler, som hon hatade så mycket att hon ville kämpa mot honom i Tyskland men inte kunde, på grund av sin "sjukdom", eller Stalin, som lät Zinaida åka till Tyskland men behöll hennes unga dotter i Sovjetunionen som gisslan, och som senare berövade Zina hennes sovjetiska medborgarskap, och därmed för alltid skilde henne från både dotter och make och lade hennes öde i Hitlers händer. Inte heller den man som inte långt före hennes död gjorde henne gravid. Du vet antagligen inte detta. Men för dig finns inga problem. Du är säker på att Trotskij bar skulden för dotterns död. Detta är inte bara osant, det är värre än så. Vem gav dig rätten att döma honom även i privatlivet? Att döma utan att veta något om det. Var finns din finkänslighet och din självrespekt, general?

På sidan 41 i första volymen citerar du ett intressant brev från Trotskij till hans kommande fru, Aleksandra Lvovna Sokolovskaja, som skrevs strax innan deras vigsel. Och du deklarerar triumferande: det står klart att Trotskij "gifte sig av kärlek", och därför agerade mot sitt samvete när han, senare, i sin självbiografi *Mitt liv*, skrev om sitt första äktenskap som en fråga om "revolutionär nödvändighet". I enlighet därmed tolkar du det som att brevet förefaller vara bevis för att Trotskij, som, "mindre än tre år senare", lämnade Aleksandra Sokolovskaja med två små döttrar, och därigenom förrådde sin första kärlek, sin fru och sina barn, bröt mot principer om heder, moral och anständighet. Inte ett enda ord av detta stämmer med verkligheten. Han älskade Aleksandra, men de gifte sig på grund av administrativ nödvändighet, för att kunna vara tillsammans i förvisningen. Han lämnade henne i Sibirien av "revolutionär nödvändighet" när han flydde från sin förvisningsort.

Du fortsätter på detta tema, när du på sidan 44 i första volymen, tillfogar att han förblev trogen "sin revolutionära plikt" men inte "bestämda personer". Snälla, vad vet du om detta? Kan du ens jämföra vad Trotskij sade om saken och vad Aleksandra sade till deras gemensamme vän Eastman? Varför lägger du fram din egen personliga uppfattning när du inte har någon tillräcklig grund för den? Helt enkelt därför att Trotskij, för dig, var skyldig *a priori*?

På sidorna 281 och 282 i första volymen påstår du att "Trotskij hade inga nära vänner förutom sin fru, Natalja Ivanovna Sedova". Istället för vänner hade han, skriver du, "socialistiska assistenter" som var rädda för sin mästare och även beredda att genomföra sin ledares onda vilja. Hur kan du undgå att uppfatta det omoraliska i sådana påståenden? Inte bara med hänsyn till minnet av Trotskijns närmaste vänner – Christian Rakovskij, Adolf Joffe, Alfred Rosmer och hans vän och son Lev Sedov – men också hans sekreterares – I. Poznanskij, I. Sermuks, G. Bumov, M. Glatzman och även Jean van Heijenoort, som så många människor (fortfarande i livet, herr general!) fortfarande minns som själva förkroppsligandet av samvetet.

Vi anser vidare att det är en historikers plikt att vara ärlig mot sina kolleger och i sitt arbete strikt iaktta demokratins principer.

Du citerar ett stort antal dokument, en betydande del av dem okända för läsaren. Och vi erkänner att det är en mycket stark aspekt av din bok. Men du kan inte förneka att många dokument bara är tillgängliga för dig själv, så att du åtnjuter ett verkligt och extraordinärt privilegium. Hur kom du i åtnjutande av det? Inte därför att du är historiker utan alldeles klart därför att du är en politiker som faktiskt kontrollerar Rysslands arkiv. Om du hade varit historiker, en verklig forskare, skulle du ha varit tvungen att förklara att arkiven inte bara kan vara tillgängliga för en enda person (vilket var fallet i Francos Spanien) och att ett sådant förfarande står i motsättning till demokratin. Demokratin fordrar att var och en som är intresserad, och speciellt varje yrkeshistoriker, kan arbeta med arkiven (givetvis under förutsättning att arbetet inte äventyrar statens säkerhet). För närvarande kan ingen kontrollera tillförlitligheten i en hel rad av dina citat och publiceringar av dokument.

Vi kan, inte desto mindre, jämföra många av de dokument som du publicerar med original som är tillgängliga för oss. Vi ska bara citera ett exempel, valt bland dussintals.

Det rör sig om det så kallade "blocket mellan Zinovjev, Kamenev och Lominadtse", vars bildande du diskuterar på sidan 357 i andra volymen. Det brev som skrevs av Lev Sedov, och som är känt sedan länge

för alla som sysslar med att studera oppositionens historia i SUKP(b), och som publicerades av Pierre Broué och som diskuterats vid många internationella symposier, för att 1932 informera Trotskij om blockets tillkomst. Du anser emellertid att Sedov trodde att det inte fanns några förhoppningar om att skapa ett sådant block! I det fallet skulle du antingen ha slagit fast att Broué inte förstått dokumentet i fråga eller att texten som han publicerat var ett falsarium. Du borde åtminstone inte ha förbigått dess publicering, och Broués kommentar, med tystnad.

Vi vill också fästa din uppmärksamhet på det faktum att ditt personregister i de två volymerna har ställts samman mycket vårdslöst och i huvudsak hindrar användningen av ditt arbete i forskningssyfte. Men det är ännu värre att många av dina hänvisningar till dokument från kommunistiska partiets arkiv i Moskva (nu Ryska centrat för lagring och studier av nutidshistoria), Trotskijarkivet vid Harvards universitet och Sedovs material vid Hooverinstitutet inte överensstämmer med numreringen av dokumenten och sidorna i dem.

Således visar sig den huvudsakliga förtjänsten med din bok, dess rika dokumentation, vara tvivelaktig. Hur ska vi kunna tro på akribin i de okända dokument som du publicerat om du framställer material som vi känner till i förvanskad form?

Hur ska vi, återigen, kunna tro på att du är en seriös specialist när vi på praktiskt taget varje sida i ditt arbete stöter på faktafel? Du kan givetvis fortsätta att påstå att de tunna tegelväggarna i Trotskij's hus i Coyoacán bestod av betongblock. Och du kan fortsätta att tro att Stalins agent Olberg befann sig på ön Prinkipo, där Trotskij levde under flera år, även om Olberg faktiskt aldrig besökte den. Du kan också, som förut, utgå ifrån att Jean van Heijenoort (vars namn du, förresten, transkriberar helt fel), även helt enkelt känd som "Van", var "holländare", medan han faktiskt var fransman, att den israeliske professorn från Jerusalem, Baruch Knei-Paz, är "den engelske professorn Knei-Paz, från Oxford", att amerikanen Isaac Don Levine är "fransman". På samma sätt kan du påstå att Crux var en kollega till Trotskij, även om alla vet att detta var en pseudonym som användes av Trotskij själv. Och du kan, givetvis, skriva att Sedov hade lämnat "en dotter" efter sig i Ryssland, trots det faktum att barnet bar namnet Lev (Levik). Och du kan naturligtvis fortsätta att säga att Vsevolod Volkov under 1930-talet var Trotskij's sista överlevande släkting (även om Pierre Broué i november 1988 mötte Vsevolods syster Aleksandra Zacharovna i Moskva, vilket rapporterades i pressen, och ryska tidningar har på senare år ofta nämnt Julia Akselrod, ännu ett barnbarn till Trotskij).

Ditt arbete innehåller också defekter av mer allvarligt slag. Du fortsätter exempelvis att försäkra att Trotskij, efter återkomsten till Ryssland i maj 1917, inte visste vilka ståndpunkt han skulle inta, eftersom han ännu inte hade definierat sina politiska uppfattningar (sidorna 121–122 i första volymen). Det är inte sant. Han visste mycket väl vad han skulle göra. Men du är okunnig om hans uppfattningar eftersom du inte läst de artiklar som han publicerade i tidningar i New York under de första dagarna efter februari-revolutionen. Denna tanklöshet är speciellt oförlätlig eftersom Trotskij i dessa artiklar formulerade ett eget politiskt program vilket, i sina grundläggande drag, sammanföll med de förslag som framfördes av Lenin i hans välkända "Brev från fjärran". Om man inte vet detta, är det omöjligt att förstå något av bolsjevismens ideologiska och teoretiska utveckling under perioden efter februarirevolutionen.

I en politisk biografi i två volymer om en av Kominterns mest framstående ledare ägnar du bara en sida åt att analysera en så viktig fråga som den debatt mellan Trotskij och Stalin, om den kinesiska revolutionen, som ägde rum under andra hälften av 1920-talet. Vi inser att detta problem är svårt för dig, eftersom du inte är någon specialist i kinesiska angelägenheter. Men du borde ärligt ha medgivit att det är så och utgått från de verk i vilket ämnet i fråga utforskas i mindre eller större utsträckning – exempelvis arbeten av Harold Isaacs, Conrad Brandt, E. H. Carr och Robert North. Du föredrog emellertid att fylla den relevanta sidan med lyriska utvecklingar (som din hänvisning till mötet mellan Trotskij och Chiang Kai-shek) och att inte säga ett enda ord om det kinesiska kommunistpartiets inträde i Guomindang, Stalins nationalkommunistiska politik i Kina, Bucharins och Martynovs uppfattning om den kinesiska revolutionen och Trotskij's faktiska kamp.

Men det räcker inte. Efter att på sidan 333 i första volymen ha nämnt "Marshändelserna" i Tyskland 1921, fortsätter du med att beskriva omständigheterna kring besöket i Moskva av ledaren för det tyska kommunistpartiet, Brandler. Du skriver att när han anlände till Sovjetrysslands huvudstad i september 1921, bad Brandler bolsjevikledarna att skicka Trotskij till Tyskland för att förbereda ett uppror. Till slut, säger du, beslutade sig politbyrån för att skicka Pjatakov och Radek till Brandler (sidan 340 i första volymen). Tillåt oss att fråga hur Brandler skulle ha kunnat befinna sig i Moskva i september 1921, när han vid den tiden befann sig i ett tyskt fängelse? Allt det som du skrivit om hans förhandlingar i Moskva inträffade inte 1921 utan 1923.

Och så vidare. Fel, misstag, tanklöshet och förfalskningar. Vi noterade dessutom i den text till din bok som presenterats för publicering utomlands (vi kunde inte bara undersöka den ryska utgåvan av din *Trotskij* utan också dess "exportversion"), ett citat ur ett brev från Trotskij till Sedov, daterat den 10 juni 1937, i vilket han skriver att han inte i sina arkiv kan hitta Sedovs redogörelse för sina möten med I. N. Smirnov och Goltsman. Du kommenterar detta brev, och uppger att Stalins agent Zborowski (som hade trängt in i Sedovs krets) vid den tiden redan hade skickat dessa dokument till Moskva. Den fråga vi ställer till dig är mycket specifik: varför uteslöt du den informationen ur den version av din bok som publicerades på ryska? Och varför var det slutligen även utelämnat ur den tyska utgåvan?

Du inser mycket väl att vårt intresse här inte är en fråga om ren nyfikenhet, eftersom mötena mellan Sedov och Smirnov och Goltsman bevisar att det fanns en trotskistisk opposition i Sovjetunionen under 1930-talet. Det stämmer uppenbarligen inte med dina idéer: är det därför som du inte heller nämnde förekomsten i Hooverarkivet av en anteckning av Sedov om hans samtal med en annan sovjetisk oppositionell, gammelbolsjevikern Jurij Ganev? Du såg de relevanta papperen från Sedov, vilket framgår av din bok. Och tillgrep du förfalskningar för detta ändamål?

Vi har gått igenom din bok gång på gång. Det finns en del intressanta fotografier i andra volymen. På ett av dem står Trotskij i en talarstol och talar intensivt om något. Din bildtext lyder: "December 1925, under hans tal vid SUKP(b):s fjortonde kongress." Har du sett det stenografiska protokollet från den fjortonde kongressen? Vid den sammankomsten sade Trotskij endast ett ord. Från sin plats i hallen skrek han: "Korrekt!"

En avslutande iakttagelse. Du tillåter dig att vara ironisk beträffande Trotskijs beskyllningar mot Stalin om den senares användning av den vitgardistiske generalen Anton Turkul för sina syften. Ändå vet alla som intresserat sig för den här saken att Turkul verkligen var hemlig sovjetagent, bakom vilken stod den ökände Katsnelson. Det finns en speciell rapport av den franska polisen om detta, och den publicerades av en av undertecknarna av detta brev för många år sedan.

Mer? Varför? Vi tror att detta räcker för att visa att du, samtidigt som du kan vara en framgångsrik general och politiker, absolut inte på allvar kan uppfattas som historiker.

Översättning (från engelska): Per-Olof Mattsson

Den engelska versionen – publicerad i tidskriften *Journal of Trotsky Studies* (Glasgow), 3, 1995, sid 53–58 – är i sin tur översatt från ryska av Brian Pearce – från tidskriften *Konflikty i konsensus* nr 5 1994, s. 73–80